

Польський досвід захисту прав людини органом конституційної юстиції

Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: [Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 8-9 квітня 2016 р.]. – Тернопіль: Економічна думка, 2016. – С. 96-98.

// Міжнародний науковий журнал “Порівняльно-правові дослідження”. – 2007. - № 1-2. – С. 212-214.

Основною юридичною гарантією прав і свобод людини є їх судовий захист. Кожна держава на свій розсуд визначає модель такого захисту. Зазвичай, на будь-який суд покладається обов'язок захисту конституційних прав і свобод. Проте особлива роль тут відведена органам конституційної юрисдикції.

Сьогодні в світі існує дві моделі захисту прав і свобод людини і громадянина конституційними судами: 1) здійснюється лише непрямий, опосередкований захист прав і свобод при реалізації повноважень щодо розгляду відповідних справ, наприклад, в процесі перевірки конституційності законів та інших правових актів, офіційного тлумачення Конституції і законів держави тощо (діє в Україні); 2) конституційними судами здійснюється безпосередній захист прав і свобод людини і громадянина, закріплено інститут конституційної скарги, а повноваження з захисту прав людини передбачено як складову частину компетенції органів конституційної юрисдикції.

В Польщі судовий конституційний контроль (в польській юридичній літературі частіше вживається термін “контроль конституційності права”) здійснюється Конституційним Трибуналом, який діє на підставі відповідних положень Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року і Закону “Про Конституційний Трибунал” від 1 серпня 1997 року. Як і в Україні, захист прав і свобод людини і громадянина здійснюється тут органом конституційної юстиції - Конституційним Трибуналом - під час розгляду справ, віднесених до його компетенції, а саме: відповідності Конституції законів і між-

народних договорів; відповідності законів ратифікованим міжнародним договорам; відповідності Конституції, ратифікованим міжнародним договорам правових актів центральних органів держави; спорів про компетенцію між центральними конституційними органами влади; відповідності Конституції цілей і діяльності політичних партій¹.

Тобто в цих випадках Конституційний Трибунал здійснює непрямий, опосередкований захист прав і свобод, адже вирішуючи питання конституційності він виходить і з тих положень Конституції, які передбачають права і свободи людини і громадянина.

Проте особливістю правового статусу Конституційного Трибуналу порівняно з Конституційним Судом України є те, що до його компетенції законодавством Польщі віднесено розгляд і вирішення конституційних скарг. Тобто Конституційний Трибунал здійснює і безпосередній захист прав і свобод людини і громадянина.

Інститут конституційної скарги сьогодні є досить поширеним в світі. Його суть зводиться до права громадян звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності владних актів, якими порушується, на їх думку, їхні права і свободи. На жаль, в законодавстві України цей інститут не знайшов свого відображення, що, мабуть, пояснюється прагненням законодавця запобігти перевантаженню Конституційного Суду України такими справами. Разом з цим це обмежує можливості громадян щодо захисту своїх прав національними правовими засобами, зокрема і в Конституційному Суді.

В тих країнах, де інститут конституційної скарги закріплений в законодавстві, її можуть подавати насамперед індивіди, права яких, на їх погляд, порушені. Крім цього, в інтересах індивіда її, як правило, можуть подавати громадські організації і державні органи (наприклад, уповноважений з прав людини), які здійснюють діяльність у сфері захисту прав людини. В деяких

¹ Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym, z dnia 1 sierpnia 1997 r. // Dziennik Ustaw z 1997 r. Nr 102, poz. 643.

країнах поряд з конституційними скаргами індивідів допускаються так звані народні скарги, тобто скарги групи осіб в громадських інтересах.

В Польщі конституційна скарга може бути подана кожним, чиї права і свободи були порушені через правовий акт, на підставі якого суд або орган адміністрації прийняв остаточне рішення про його права, свободи або обов'язки, визначені Конституцією. Вказівка, що скарга може бути подана “кожним” дозволяє зробити висновок, що про широке коло суб'єктів подання конституційної скарги. Її можуть подавати польські та іноземні громадяни, особи без громадянства, товариства, партії, юридичні особи.

Предмет конституційної скарги визначається в різних державах по-різному. Це залежить від моделі судової системи, правових традицій та ін. Загалом предметом конституційних скарг можуть бути нормативно-правові акти (акти парламенту, глави держави, уряду, інші підзаконні акти), правозастосовчі акти, а також правозастосовча практика.

Конституційною скаргою, що подається до Конституційного Трибуналу Польщі може бути поставлено під сумнів конституційність закону або іншого нормативного акту, на підставі якого суд чи орган публічної адміністрації прийняв остаточне рішення про права чи свободи, передбачені Конституцією.

Цікавою і слушною видається сформульована в ст. 46 Закону “Про Конституційний Трибунал” норма, згідно з якою конституційна скарга може бути внесена після вичерпання всіх інстанційних можливостей оскарження. Це дозволяє запобігти непомірному завантаженню Конституційного Трибуналу. Закон формулює і інші обмеження надходження скарг з метою створення Трибуналу можливостей для нормальної і ефективної роботи. Серед таких обмежень: обмеження термінів подання скарги – два місяці з дня прийняття остаточного рішення відповідним органом; наявність встановленої форми скарги; наявність процедури попереднього розгляду скарги. Крім цього, обмеженням по суті є вже згадані вище вимоги, що стосуються суб'єктів і предмету оскарження.

Зарубіжний (в т. ч. польський) варіант захисту прав і свобод людини і громадянина органом конституційної юстиції є досить цікавим і заслуговує на увагу в Україні. Особливо це стосується регулювання інституту конституційної скарги. У зв'язку з цим було б доцільно скористатися цим досвідом і надати громадянам право звертатися до Конституційного Суду України, але після використання всіх інших правових засобів.